

BALÁZS GÉZA

A NETNEMZEDÉK

SZEMIOTIKAI VÁZLATOK AZ i-GENERÁCIÓRÓL

Józsa Péter szemiotikus emlékének

I. FESZTIVÁLTÓL FESZTIVÁLIG. TANÍTVÁNYAINK

ELŐSZÖR IS A LÁTVÁNY

Nem indulnak el sehová víz nélkül. Kb. 15 éve az egyetemi előadásban kiteszik a vizet maguk mellé, és abból időnként kortyolgatnak. (Egyszer egy buszon láttam, hogy az Astoria és a Blaha között egy fiatalember hatszor kortyolt az ásványvízből. Magam se tudom elképzelni, hogy a hetvenes-nyolcvanas években hogy bírtuk ki egész nap víz nélkül.)

Ugrásszerűen megnőtt a tetováltak száma. Kb. 15 éve az értelmiségiek (és a nők) is szívesen tetováltatják magukat látható helyeken is. A tetoválás korhatára erőteljesen csökkent, bár elvben 18 év alatti személyt nem tetoválnak, a strandon meggyőződhetünk ennek ellenkezőjéről. Egy tetovált fiatalra a minap azt a megjegyzést tették: „Úgy néz ki, mint egy totemoszlop”.

Buszon, metrón, vonaton mindenhol az okostelefont böngészik. Folyamatosan online (bekapcsolt) állapotban vannak (ha nincs net, rögtön elvonási tünetek jelentkeznek). Netfüggők, főleg a közösségi oldalakat és azok linkjeit böngészik: megosztanak-posztolnak-trollkodnak-hájpolnak, kapcsolatot keresnek és fenntartanak.

Zeneőrültek: zene nélkül nincs élet, a fülhallgató elmaradhatatlan.

A divatkövetés jelentősége nőtt: a hölgyek haspólóban, mély dekoltázzsal, arasznyi szoknyában, a fiúk rövidnadrágban és papucsban mennek egyetemre, esetleg vizsgázni; meghökkenítő a hajdivat (kakastaréj, ecsetfej) vagy a különféle színes karkötők, fesztivál-karszalagok. Egyes kamaszok úgy néznek ki, mint egy „karácsonyfa”.

Bizonyos helyekről eltűntek, pl. konferenciákon nem látni fiatalokat, ott az átlagéletkor 40 felett van, és a résztvevők többnyire csak az előadók közül kerülnek ki.

Szinte mindenről, ám különösen saját maguk dokumentálásaként készítenek képet/filmet (szelfi), és azt rögtön közzéteszik az interneten.

* Az e rovatban szereplő tanulmányok előadás-változata az V. Józsa Péter Művelődésszemiotikai Szimpóziumon (Szombathely és Nagyrákos, 2017. június 2–3.) hangzott el.

Jellemző magatartásfoma a multitasking (a modern eszközök szülte figyelemmegosztás: egyszerre internetezik, böngész, zenét hallgat, „beadandót” ír, eszik, és természetesen folyamatosan iszik).

TANULÁS, ISMERETSZERZÉS, TUDÁS, MŰVELTSÉG

Megszűnt a hagyományos tanulás, a dolgok, események okának a kutatása (olvasás–könyvtározás–jegyzetelés).

Csökken a (nyilvános) írás- és beszédképesség (gondot jelent egy önéletrajz, hivatalos levél, felvételi beszélgetés, írásbeli és szóbeli vizsga).

Radikálisan csökkent az általános műveltség: pl. hazánk kultúrája, földrajza, alapvető fogalmak tartalma („Miért fontos? – rajta van a neten!”).

Szemináriumi és szakdolgozathoz nem használnak szakirodalmat, nem tekintik át a téma forrásait („Velünk kezdődik minden!”).

Átértékelődött a könyvtár szerepe: kizárólag vizsgára készülés, inkább helyszín, mint forrás, „kutatás”; nincs „csak úgy” tájékozódás a hírlapolvasóban, kézikönyvtárban.

Nem olvasnak hagyományos újságot (gyakorlatilag az ingyen osztogatott újságokon, nyomtatványokon kívül mást nem ismernek). Nem hallgatnak közszolgálati rádiót, nem néznek közszolgálati televíziót (kereskedelmit se nagyon), és többnyire nem is tudják felsorolni a közszolgálati csatornákat sem. Általában nem követik a hagyományos médiumokat (a tévénézés helyén ma már kizárólag a netezés áll).

Tanulni is csak hasznosat, azonnal beválthatót hajlandók (pl. idegen nyelv).

A rég- és közelmúlt érdektelen és nagyon távoli (Trianon, 56, rendszerváltás, taxisblokádnak – régen volt, nem érdekes. A Gulág-év kapcsán egy nagyon intelligens fiatalember megkérdezte tőlem: Mi az a gulág? Örültem a kérdésnek, mert többnyire ilyesmit sem kérdeznek meg.)

Tankönyvet nem használnak, ha ingyen kapják, nem viszik be az iskolába, az egyetemen a szakszövegeket (tudományos szövegeket) nem értik, és ezért nem is olvassák. („Tanár úr, ezt nem tudtam elolvasni.”)

Egyetemi előadásokon is ritka a jegyzetelés, rendszerint kölcsönként jegyzetektől (internetes „zárt csoportokban” terjesztett korábbi jegyzetektől) készülnek a vizsgára („Tanár úr, hogy lehet, hogy ez szerepel a vizsgán, erről nem volt szó a kölcsönkapott jegyzetben?”).

Az egyetemi előadások látogatottsága mélypontra esett. A hallgatói önkormányzatok egyik kiemelt „vívmánya”, elérni, hogy az egyetemi előadások ne legyenek látogatáskötelesek. („Nem tudok előadásra járni, mert dolgozom, hogyan készülhetek fel a vizsgára?”; „Kül-földön is tanulok, de el akarom végezni a pesti egyetemem is, hogyan oldhatnánk meg?”).

Szóbeli vizsga: csökkent a definíció (meghatározás), a logikus (célratörő) beszéd, nőtt a „csak úgy”-fecsegés („ha mondok valamit, akkor biztos megvan a kettes”).

Írásbeli vizsga: rendszerint itt is hiányoznak a definíciók, adatok, viszont van sok lo-csogás. („Annyi mindent írtam, hogy lehet, hogy egy kettést sem kaptam?”)

IDŐKEZELÉS, FEGYELEM

Rossz az időbeosztásuk (sok az üresjárat), gyakori a késés, a határidő be nem tartása („Miért probléma, ha egy csoportos írásbeli vizsgáról 10 percet kések?”).

Átrendezték a napszakokat: a reggeleik kitolódtak, tevékenységeik belenyúlnak az éjszakába (ez utóbbi főleg az internet miatt, illetve a bulizás is 22 órakor kezdődik).

Átrendezték a hetet (aki dolgozik, túlhajsolja magát, hajt egész héten, viszont a péntek és szombat este a teljes „kiütés”: szórakozás, „nagyívás”, kitombolás, kontrollvesztés; mert „ki kell pihenni a hétközbeni stresszt”; szombaton és vasárnap délig alvás).

Átrendezték az évet: az év bulitól buliig, fesztiváltól fesztiválig tart.

Rendszerint nincs hosszú távú terv, célkitűzés: heti, havi, félévi, éves napirend; nincs notesz; házi feladathoz, szemináriumi és szakdolgozathoz az utolsó pillanatban kezdenek hozzá. („Megvan 30 oldal a szakdolgozatomból, ennyi kell, nem dolgozom tovább...”).

A céltalanság, vergődés egyik jele: „tíz éve, sok szakot elkezdő-félbehagyó egyetemista”.

Jellemző időrabló magatartásforma: a böngészés és a punnyadás; „elvag yok, mint a befőtt”.

Jogtudat: erős jogtudat: diákjog, hallgatói jog, hallgatói önkormányzat, szakos képviselő.

ÁLTALÁNOS ÁLLAPOTUK

Fáradtak, vagy fáradtnak érzik magukat (reggeli órákra, ami 8-9 órát jelent, nem szívesen mennek be).

Egyre több a disz- (lexiás, gráfiás, kalkulás), az egyedi éttrendet kívánó fiatal.

A szülők világa ismeretlen, vagy legalábbis érdektelen. Viszont a szülők a jólét (anyagiak) és a jóllét (kényelem) forrásai.

Pillanatnyiség, jelenlétélmény; az adott pillanat, a jelen fontosabb, mint a múlt vagy a jövő.

Tervek, elképzelések hiánya, konkrétan: élményhétvége, élményfürdő, élménykonyha, romkocsmá, fesztiválok, avagy egyszerűen: buli.

Mindent elfogadnak, nem akarnak semmin változtatni. Ritkán kérdeznak, a dolgok lényegére különösen ritkán (néha udvariasan meghallgatnak, de nem kérdeznak, nem vitatkoznak).

Csökken a kitartás: egy célért energiát bedobni, egy cél mellett hosszabb (egyéves) távon kitartani, azért küzdeni (csak a sport kivétel, de az csak keveseknél).

Szégyellnek nemet mondani, elutasítani, ehelyett inkább hallgatnak, elkerülik a konfliktust.

Ha nem csinál meg valamit, ha hibázik, ha nem fűlik a foga hozzá – szégyelli egyenesen bevallani, inkább elhallgat (gyakori gesztus: ilyen esetben nem válaszol íméltre).

Ha viszont akar valamit, akkor gond nélkül azonnal ímélt ír; ilyenkor a formával szokott gond lenni, megszólítás, stílus („Tisztelt Mária!” – írja a professzor asszonynak).

Nőtt a haszonelvűség: csinállok valamit, de csak akkor, ha hasznom van belőle („Szívesen mennék hallgatókat mentorálni, de mennyit fizetnek érte?”).

Kiábrándulás a politikából, csak akkor kokettál, ha hasznot lehet belőle húzni (csapódás pártokhoz, de nem ideológiákhoz; karrierpolitika).

Unalmas és lassú a felnőttek világa.

Elvág yódás (külföld).

SZÓRAKOZÁS, KIKAPCSOLÓDÁS

Minden buli, a nyár fesztiváltól fesztiválig tart („habzsidőzsi”).

Minden kulturális fogyasztás csak: a zene és a film. A kultúrafogyasztásban és terjesztésben a képi információ (főleg a film) került az első helyre. A filmeket szeretik, de nem moziban nézik, hanem neten. Zenét, filmet leginkább megosztanak-letöltötenek a neten.

Jellemző kultúra: gyorskultúra (gyorsétterem, gyorsbeszéd, gyorsívás, gyorskapcsolat – „rapid randi”).

SZEMÉLYISÉG, KAPCSOLATVÁGY

Az öntudat maximuma, a közösségi érzés minimuma „mindegyikük egy óriási egó”; a nemzeti tudat helyén gyorsan változó csoportidentitások (gördeszkások, bringások).

Jellemző a valamihez, valamely csoporthoz való tartozás vágya, de hiányzik a közösségért való erőfeszítés (nem dobnak be elég energiát hozzá, nem akarnak adni, csak kapni).

Egyre több a lelki problémákkal küszködő (stressz, frusztráció, fóbia), s erről beszélni is tudnak.

Az ismerkedésnek és a kapcsolatoknak gyorsan kell megtörténnie („most, azonnal”; szórakozóhelyen: „Felkérhetlek táncolni? – Meg”).

Őszinte vágy emberi kapcsolatokra, vágy mély párkapcsolatra (de a kitartás hiánya miatt nehéz elérni, ha elérik, nehéz megtartani).

A kapcsolat azonnali kommunikálása a világ előtt (közösségi oldalon: „Kapcsolatban ...-tól”).

Mindezeknek furcsa keverecsei a mai gyerekek, fiatalok. Kinek-kinek melyik jellemzőből jut több vagy kevesebb. Nem rosszak, nem rosszabbak, de nagyon mások. A világ, a technika többet változott az elmúlt ötven évben, mint azelőtt ezer évig. Csoda, ha az ember is átalakul? Azt hiszem, hogy sötétben tapogatóznak a szülők, az oktatáspolitikai, a kommunikációkutatók, a jövőkutatók. És ebben a sötétségben kellene napi megoldást találni óvónőnek, tanítónak, tanárnak. Mindannyian lefelé vagy másfelé mutogatunk: hiszen már így jönnek hozzánk. (Például egyetemre úgy, hogy nem tudnak helyesen írni, és nem olvasnak.) De meddig mutogathatunk lefelé?

II. A NETNEMZEDÉK

Meglátásom szerint az emberiség válaszúthoz érkezett: antropológiai katasztrófa előtt áll, amelyet önmaga túlfejlődése (demográfiai robbanás, technológiai túlfejlesztés, túlfogyasztás, ökológiai problémák) okozott, s amely az evolúciós terminológiában mint „megszaladás” vagy „megugrás” jelensége szerepel. Volt már ilyen az emberiség történetében (a tagolt nyelv, az írásbeliség felbukkanása okozhatott hasonlót), de a mostani „megugrás” már nem biztos, hogy haladást, fejlődést jelent, hanem akár „végső megugrásként” is felfogható, mely az emberiségre vagy az emberiség egy részére nézve közeli katasztrófát (visszaesést, pusztulást) jelelhet. Gondoljunk csak a Föld eltartóképességének fogyatkozására, közeli kimerülésére, de még azelőtt a tömegesedésből fakadó egyéb, korlátozhatatlannak tűnő

problémákra: újabb és újabb járványok, fokozódó pszichológiai problémák, emberek–csoportok között éleződő kulturális konfliktusok. Gál Sándor így látja:

„a természet és az ember demokráciája között ez az alapvető különbség: a civilizáció lényegében felszámolta a természetben folyamatosan működő egyensúlyrendszert, a természetes kiválasztódást, szelekciót. Ennek következtében jött létre egy természetellenes, már-már kivédhetetlennek tűnő túlnépesedés: az utóbbi ötven évben megkétszereződött az emberiség lélekszáma.

Az az igyekezet, amely a tudomány eszközeivel megpróbál életben tartani minden egyedet – s amely rövidtávon óriási sikernek is mondható – e siker fényében nem méri fel, hogy ezzel egész léte került veszélybe. Mert ebben az óriási – több milliárdos – tömegben nincs a megmaradásra egyenlő esély...” (GÁL Sándor: Az éjszaka horizontja. 2005.)

Bár ezek a problémák látszanak, sőt mi több: eléggé nyilvánvalóak, a gazdaságilag, ideológiaiilag, kulturálisan rendkívül tagolt, megosztott emberiség közös megoldásra képtelen.

Érdeemes lenne sokaknak megismerni Roska Tamás informatikus professzor véleményét:

„Az információk tengere: holt ismeret. Akkor válik tudássá, ha az információk... egy gondolati keretben helyeződnek el, és ebben helyes eligazodást nyújtanak. (...) Az a paradox helyzet tapasztalható, hogy az internet adta előnyöket leginkább a személyes erőfeszítésben összeszedett, akaraterővel és önfegyelemmel rendelkező, műveltebb diákok tudják igazán kihasználni. A 'folyton böngészők' semmire nem mennek. A böngészés nem helyettesíti a motivált, aktív, személyes és társas ismeretszerzés dinamikáját. (...) Ne tévesszen meg az internet-butuskák (internet dummies) hangossága és felületes erőszakossága...” (Roska Tamás, 2004.)

Ezért hárulhat mindennél nagyobb szerep egy most felnövő nemzedékre, amely sok szempontból az emberiség jövőjének kulcsát kapja a kezébe. Vagy tud ezzel valamit kezdeni, és a vázolt problémák nem következnek be, vagy nem a jelzett intenzitással következnek be; vagy nem, s ez esetben az emberiség sorsa megpecsételődik. Lehet, hogy ez a szerves fejlődés „természetes” útja: születés–növekedés–pusztulás, s az is lehet, hogy az emberiség történetében volt már ilyen. Jelek utalnak arra, hogy lehetett ilyen. Az emberiség történetének kozmikus, a vallásos iratokban jelzett „katasztrófái” (vízözön, utolsó ítélet, armageddon), valamint a már általunk is ismert történelem több tucat elpusztult, de saját korában fejlettnek, sőt a legfejlettebbek közül valónak tudott kultúrája – melyek sokszor érthetetlen gyorsasággal pusztultak el – intő jelként szolgálhat. Bár az emberiség elhessegeti ezeket a gondolatokat, mondván: Eddig is volt valahogy, ezután is lesz valahogy.

Amikor a jelen felnövő nemzedékének felelősségét említem, nem mulasztatom el a figyelmeztetést az idősebb nemzedékek felelősségével kapcsolatban. A Földet, a kultúrát ugyanis mi adjuk át. S talán nem mindegy számunkra, hogy egy anarchiába fulladó, az emberiség kulturális teljesítményét felszámoló világot, szenvedéseknek kitett utódokat hagyunk magunk után... Nekünk ez akkor talán már nem fog fájni, de ha rá gondolunk, akkor most fájdalmat okozhat ez a tudat.

TÜNETEK

A társadalomkutató nem jós, a leglényegesebb feladata, hogy a tényeket feltérképezze, kutasza, elemezze. Mindenre most nem vállalkozhatom, felsorolásom, listám pusztán egyfajta társadalmi tünettan, amely konkrét megfigyeléseken, tapasztalatokon nyugszik.

Az iGeneráció jellemző nyelvi tünetei: zúzzunk, durvulás, cool, király, szexi, vágod, elvagyok, mint a befőtt, punnyadás. Felgyorsuló és jelszerűvé váló kommunikáció. Jellemző vélemény: „17 éves nagykamaszok, folyamatosan motoroznak az utcán, de beszélni azt nem tudnak”.

Tanulási jelenségek. Feltűnő olvasásproblémák. A hagyományos, lassú, szövegértelmező, filológiai olvasásmód visszaszorulása, egyúttal egy pásztázó-szkennelő, vibráló gyorsolvasás kialakulása.

Írásproblémák. A kézirás „elromlása”, a szép, kalligrafikus írás visszaszorulása. Egyúttal egy új, kéthüvelykujjas csetelő írásmód kialakulása.

Beszédproblémák. A logikus történetmesélés, problémafeltárás hiánya, különös tekintettel a definíciókra – mely föltehetőleg összefügg a memoriterek elhanyagolásával.

Kettévált tudás. Egy korlátozott szintű, alapvetően nem iskolai, felszínes, ám a gyakorlatban működőképes olvasás-írás-számolástudás létrejött. Példák: az iskolában matematikában nem jeleskedők pontosan számon tudnak tartani egy pénzbeli tartozást, nem tudják kiszámolni, hogy a boltban, hogy ha egy kilogramm sajt 3150 forintba kerül, akkor 20 dekagramm sajtért mennyit fognak fizetni. Jellemző példa erre a bruttó–nettó összegek teljes homálya. Tréfás mondás is született ebből: „Bruttóban 300-at keresek, de 350-et viszek haza”.

Gyakori a vita, a kommunikációs zavar, konfliktus. A megoldás nem a megbeszélés, hanem az elkendőzés, gyors túllépés, egyfajta menekülés.

„Az applikációk világába való burkolózás számos negatív következménnyel járhat, amelyek közül kiemelkedik a kommunikációs készség számottevő csökkenése [szorongás a kommunikáció során és/vagy a választékos önkifejezés hiánya és/vagy rendszeres töltelék-szó-használat (őöö, izé, aha...), esetleg dadogás] és a perifériás látás csökkenése (ez(t) akár csak a figyelmetlenség is okozhatja). (FARAGÓ Péter, 2017b: 29.)

Érvelési problémák. Visszaszorulóban a végiggondolt érvelés, amelyben az ok–okozat, előzmény–következmény, erős–gyenge érv stb. logika érvényesül. Az érzelmi érvelés uralkodik.

Képi fordulat. Dokumentáltuk, hogy miként alakul át a szemiotikai és nyelvi tájkép. Órásplakát, mozgó plakát, látványvilág. Elemzésre érdemes egy-egy tinédzser vagy akár családja lakásának képi kultúrája.

Előadás. Tudományos és egyetemi körökben indult terjedésnek a ppt-kultúra, a „színes-szagos” vetítés, amely már elérte a középiskolákat is. Sok esetben gondolat- és tudáshelyettesítő, felszínes, nem értelmező. Ám kétségtelenül: látványos.

A gyermekvállalás – „kitolódik”. A gyermek sok esetben úgy jelenik meg, mint babusgatni-dédelgetni való ajándék, kincs. Más esetben a politikai-társadalmi propaganda túlhangsúlyozza, hogy „kell a gyerek”, vagyis a gyerek mint az emberi lét egyik legalapvetőbb értelme gazdasági szereplővé, külsőleg elvárt „tényezővé” válik. Az így világra jött gyermek

szülei nem egyszer hangoztatják: „Az államnak kell a gyerek, akkor gondoskodjon róla.” A gyermek sok esetben kivetettségre, társadalmi magányra születik.

Vallástalanodás. A vallás keretet ad az ember életének, a hit megnyugvást. Feltűnő a fejlett társadalmakban a hagyományos (történelmi) vallások térvesztése, helyükön különféle valláspótlékok, függőségek, Németh László találó kifejezésével „élvezetvallások” megjelenése. Ugyancsak érzékelhető jelenség a keleti vallások (buddhizmus, hinduizmus) iránti érdeklődés növekedése.

A **globalizációban** a kis kultúrák és kis nyelvek veszélyeztetettsége tény, ennek társadalmi kihatása: a nagyobb, „bekebelező” kultúrák felé való fordulás, külső, idegen eszmék, ideológiák, hatások alá való kerülés. Nyelvi tünete az idegenszerűségek megszorodása az anyanyelvben, a kisebb nyelvektől való elfordulás, a világnyelvek iránti felfokozott érdeklődés. Az anyanyelv háttérbe szorulása a kifinomult, érzelmi gondolkodás visszaszorulásával jár együtt. Kommunikálni sokféleképpen lehet, idegen nyelveken, mutogatással is, de mély gondolatok közlésére elsősorban az anyanyelv alkalmas.

Gyorsulás. A XX. század a sebesség kultuszát hozta magával. A kultusz már a gőzgéppel elkezdődött, de az autó (versenyautó), a kerékpár (versenykerékpár), a repülő (hangsebesség) a végletekig fokozta. De „gyorsít” sok más is: például a sokféle benyomás, információ, a képi világ, és nyilvánvalóan maga az internet (gyorsnet). A gyorsulás szó-készlete magáért beszél: gyorsfagyasztott, gyorsrizs, gyorsmásoló, gyorsstapasz, gyorsjárat, gyors hír, gyorskonferencia, gyorsbeszéd.

Elgondolkodtató Freund Tamás agykutató egyik nyilatkozata:

„Ahhoz, hogy az ember kreatívan tudjon gondolkodni, szüksége van arra, hogy az agya tároljon bizonyos információt. De a mostani információdömping a kreatív gondolkodást gátolhatja is. (...) Az emberré válás után évezredekben keresztül párhuzamosan nőtt az agy befogadóképessége, kapacitása és a feldolgozandó információ mennyisége. Mára a párhuzamos ollóvá nyílt szét. Az emberi agy felvevőképessége biológiai okból nem tud gyorsabban nőni. Mivel minden emberi kapacitást leköthet a külső információk befogadása, nem tud figyelni a belső világra, amely az évezredek kulturális örökség hordozója. Nem érzékeli a lélek hangjait, nem figyel kellőképpen az erkölcsi-etikai normákra, a szűkebb és tágabb közösséget megtartó érzelmekre. Így pedig nem válik okosabbá, bölcsebbé.” (FREUND Tamás, 1999)

Gyorsuló nemzedékek. Elgondolkodtató tünet az egymást követő nemzedékek váltásának gyorsulása. Korábban egy nemzedék kb. 30 évet jelentett, ma kb. 10-et, pl. X, Y és Z nemzedék. A nemzedékek legfontosabb feladata a kulturális átadás. A felgyorsult nemzedékek a kulturális átadásban rosszul teljesítenek.

„Az ember tevékenységének, hogy rövidebb idő alatt többet szerezzen, természetes következménye kettős: az egyik, hogy az élet gyorsul, a másik, hogy egyre üresebbé válik.” (HAMVAS Béla: Patmosz.)

„Lógok a neten.” Bezárkózás a közösségi hálóba. „Hálótársak.” Bár az internet és a közösségi hálózatok elvben nyitott rendszerek, és a világ, a nézetek, érvek stb. sokféleségét tartalmazzák, ez a nyitottság nem érvényesül. A közösségi csoport (FB-csoport) szűrőként működik, tematizálja a közösséget, csak az létezik, amit ez a közösség megoszt. A közösségi

csoport gyakorlatilag bezár a gondolatok, vélemények, nézetek szűk, partikuláris körébe. Új mondás: Jézus Krisztus nem létezik, mert nincs rajta a Facebookon.

Új nemzedéki strukturáló tényezők. Korábban a társadalmi helyzet, iskola, szakma, érdeklődés határozta meg egy nemzedék jellemzőit. Ezek helyébe ma alkalmi strukturáló tényezők léptek: zenei stílus, együttes, koncert, buli, szórakozóhely, mountain bike-osok, motorosok. De strukturáló tényezőként jelennek meg a generáció által számon tartott telefontípusok: iPhone 4, 5, 6, 7... De már jön a 8...

A megnövekedett szabadidőben a fő elfoglaltság a szórakozás, kikapcsolódás, „mindig kell valami izgalmasnak történnie”. Ennek leggyakoribb színhelye a hangos (zenés) szórakozóhely, diszkó; a kikapcsolódási forma a közös, csoportos tánc, közös ivás, amelynek során többnyire nem alakulnak ki tartós személyes kapcsolatok. Egyre kifinomultabbak a „boldogságszerzés”, örömszerzés módszerei. A sportközvetítések nézése ritkán közösségi élmény (focimeccs). Korunk egyik fő „sport” szenzációja, az autóverseny tipikusan egyéni, magányos és technikai verseny. Mindent kötelező élményként, látványként beállítani: látványpektség, látványfőzde, interaktív kiállítás. A televízióadások folyamatos show-műsorok.

Sportolás. Az iGenerációra jellemző társadalmi elszigetelődés, egymástól való eltávolodás egyik jele az „egyedül űzhető sportágak”: a femininnek tekinthető futás, aerobic, és a férfias testépítés, valamint a harcművészetek: „mára már sokak mindenféle kontakt nélkül sportolnak” (FARAGÓ 2017a: 13, 27.)

Always on, online-világ. A valódi, ötérezkes „jelenlét-kommunikáció” helyett online-kommunikáció. Az iGeneráció legfőbb jellemzője: az állandó bekapcsoltság, folyamatos feszültség, „ébredés”, nincs „üres óra”, „üres lap a naptárban”. Korábban ez a jelenség a folytonos tévészésben mutatkozott meg, a mostani generációnál az okostelefon-függőségben, az állandóan készenlében lévő, folyamatos gondolkodást (babrálást), netezést, keresést, megosztást igénylő eszközben. Az „elvonási tünetek” súlyosak: egy elhagyott, otthonhagyott mobiltelefon, avagy például az egyik egyetem kommunikáció tanszékének ún. „emberkísérlete”: arra kérték a hallgatókat, hogy csütörtökön este kapcsolják ki az okostelefonjukat, és vasárnap estig ne használják a telefont és az internetet, viszont írjanak naplót az érzéseikről. Többségükben nem tudták végrehajtani a kísérletet.

Dobd el, vegyél újat! Meg nem állapodottság. Minden érték, eszme, kapcsolat, tárgy alkalmi használatra való.

Megúszás. Csak gyorsan legyünk túl egy nehézségen, konfliktuson, tanuláson, tárgyon.

Számottevő élettani problémák: evés-, alvászavar. Egy középiskolai vagy egyetemi tanulmányi kiránduláson akár ötféle speciális étrend jelenhet meg: húsmentes, vegetáriánus, gombamentes, laktózmentes, lisztérzékeny.

Függőségek. Erős függés a mobiltelefontól, vagy éppen a hírektől. A híradók, véleményműsorok folyamatos követése.

Az időmérleg felborulása. Az éjszaka birtokbavétele. 24 órás foci, versmondás. Múzeumok, kutatók „éjszakája”.

Eszement versenyek. Tízezer palacsinta, a legnagyobb közös koccintás, húsz (ha kell: huszonegy) méter magas csokifigura. Városi futóversenyek.

Sokasodó pszichológiai problémák. Kontrollproblémák. „Csendes” örültek közlekedése járműveken. Szorongás, frusztráció, fóbiák, autizmus, a már említett beszéd-, olvasási és írásvizsgák, amely életmódbeli és gondolkodási problémákkal kapcsolódik össze, sőt

kiterjed a közösségekre: együttműködés hiánya. A fokozódó erőszak, kiterjesztett öngyilkosság és terrorizmus is pszichológiai problémákkal hozható kapcsolatba.

Megosztás. Folyamatos kapcsolatigény. Dokumentálás, öndokumentálás (szelfizés), helyzetjelentés („R. most boldog”), megosztás, lájkolás. Közlési vágy, de nem figyel, nem hallgat meg, nem ért meg, nem tolerál, nem empatikus. Önképtúltengés, szelfi-magány: narcizmus (önszeretet) és exhibicionizmus (magamutogatás).

Tudatmódosítás. Alkohol, drog... Péntek esti, éjszakai nagyívás. Szombat délig alvás. Antidepresszáns: *Be van szedálva...*

Megküzdés hiánya. Az intenzív technológiai késztettség, a folyamatos bekapcsoltság megakadályozza az elmélyülést. Ezzel is kapcsolatba hozhatók a kapcsolatproblémák. A kor jellemző állapota: a társas magány. Még az oktatási szakemberek sem hangsúlyozzák, hogy nem lehet megspórolni a befektetést, a tanulást, a megküzdést. A tanulás, a munka sokszor nehéz, élvezhetetlen. Az őszinteség, az egyenes beszéd hiánya is megmutatkozik ebben.

Nincs hosszútávú befektetés. Csak az fontos, értékes, ami gyorsan hasznot hoz. Szinte minden egyetemista dolgozik, de nem föltétlenül a megélhetésért. Ruha, fesztivál, legújabb kütyü.

Örök gyermeklét. Beszédes nemzedékjellemző kifejezések: *mamahotel* (Bíró Barna terminusa), *papabank*.

Nemek közeledése. Egy pszichológus szerint az informatikus lányok férfiasodnak, a kommunikáció szakos fiúk nőiesednek. Ma már egy fiú ugyanannyi időt tölt fodrásznál, kozmetikusnál, divatszaküzletben, mint korábban egy lány.

Gyakorlati szaktudás és szakmák presztízsének elvesztése. Barkácsolás, szerszám-készlet. Házi vízvezeték- és villanszerelés, festés-mázolás. Kötés-horgolás, főzés, süteményrecept. Mi a foglalkozásod? Lány: Humán menedzser asszisztens vagyok. És te? Fiú: Ács.

Új fétisek: technikai eszközök (kütyük), kiemelt helyen az okostelefonnal (a legszegényebb rétegektől a leggazdagabbakig), márkás ruha, cipő; tetoválás.

Elkényelmesedés: ellustult test, agy. Lift, mozgólépcső, alacsonypadlós közlekedési eszköz, légkondicionálás. Ülőhelyvadászat buszon, vonaton. Még programként sem bukkan fel a lift helyett, a lift mellett a lépcsőzés, a mozgólépcső helyett a lépcső. Hasonló jelenség: olvasás helyett tömörítvény, jegyzetelés helyett más vázlata.

Sport. Megváltozott a sport. Közösségi sportok helyére magányos sportok léptek. A nemzedék kurrens sportjai egyéni sportok: body building (testépítés), futás, aerobik, kerékpározás.

Kizárt külvilág, társadalom. A külvilág, a környezet nem tudomásul vételét jelenti az állandó zenehallgatás, a fej- vagy fülhallgató (a szlengben: agy dugó).

Tetoválás. Az ősi tetoválás a modern társadalomban is erőre kapott. Terjedését fokozza a test kultusza, a test hangsúlyozása, a képi kommunikáció előtérbe kerülése, különösen az erotikus, és egyéb kommunikatív (értékrendbeli, hovatartozási, ideológiai) üzenetek világgá kürtölése. A tetoválás a pillanat művészi megnyilvánulásaival (élőbeszéd, párás ablakra írás, graffiti) szemben az élethosszig való elköteleződést jelenti. Bár a tetováltak hangsúlyozzák, hogy a tetoválás eltüntethető.

Divatjelek, díszítettség. A test díszítésének igénye megnőtt. Ezt a „kiegészítők” szolgálják: fülbevaló, karikákkal fülcimpa-nagyobbítás, zsinórok, láncok, kendők, karszalagok...

A divatot erősíti, hogy kiszolgált 70 éves „rockerek” hasonló jelmezeket vesznek föl. A korábbi időszakokban az efféle divatok az adott életkori korszakkal elmúltak.

Testalkat. Az új technológiák változást idéznek elő a testalkatban, testtartásban. Beszélnek sms-ujjról és sms-nyakról, létezik a mobilfüggők jellemzően S-alakú, „ölbetekintő” testtartása (Várhelyi Csilla festőművész képein hatásosan ragadja meg ezt a testtartást), a két hüvelykujj (már említett) gyorsírássra való átállása. A spontán testalkat-változáson túl fölerősödött a testképzavar pszichológiai jelensége. Ennek lényege: a meglévő testtel való kóros meg nem elégedettség, ezért a test átalakítása. Az átalakítás erőszakolt példái a „fel-pumpált” testrészek: izmok, száj; a ráncalanítás, a zsírleszívás, hímvesztő-megnagyobbítás; s szélsőséges esetekben a test teljes átalakítása, pl. a nemváltoztatás.

Bolyongás, útvesztés. Az új generáció egyik fő jellemzője: az állandóan kereső ember. Értelemszerűen, aki állandóan keres, az nem talál...

Virtuális és kiterjesztett valóság. A valóságsszimuláció, a „teremtett világ” fontos emberi jellemző, az új technológiák egyre agyafűrtabb új világokat képesek teremteni. A számítógépes játékok virtuális világán túl megjelent az augmentált, azaz kiterjesztett valóság.

Hagyományszakadás. A kultúra és kultúraátadás alapja a hagyományismeret, például olyan részterület, mint a honismeret. A szülőhely szeretete, ismerete, érzelmi elköteleződés. Az új generációra nem jellemző.

Multikulturalitás. A színesség, a változatosság vonzó. Ám a kulturális sokféleség együttműködése, az inter- vagy multikulturális kommunikáció, kulturális tapasztalat kevés, az azzal kapcsolatos tapasztalat hiányos.

Munkába állás, munkahely. Nincs kitartás, vállalati hűség (lojalitás), kevés az együttműködési szándék, a csoportmunka iránti elkötelezettség, munkahelyen is folyamatos a munkával nem összefüggő mobil- és internethasználat.

Információs nyomok. Az új világ minden apróságát megőrzi az emberről. Ezekből a nyomokból, morzsákból pontos antropológiai portré állítható össze.

Fordított szocializáció. Többen említik, hogy „fordított szocializáció” zajlik, a fiatalok tanítják az idősebbeket. De ez csak féligazság, és csak rövid ideig tart, mert nem terjed ki mindenre (a nemzedékeket összetartó történetekre), valamint a még fiatalabbak (az akár 5–10 évvel fiatalabbak) technikai tudásban lekörözik őket is, ők viszont alig szocializálódtak a hagyományra... Kíborszocializáció vagy hiperszocializáció zajlik, mindent a neten, a netről, de ez csak felemás tudás: főleg technológiai és praktikus tudás, amelyet nem hat át az emberi közösségeket összetartó, elbeszélt történetekből kibomló spirituális tudás. Azt is mondhatjuk, hogy új jelenségekben, formákban jók, de hosszú távú, generációkat összekapcsoló tartalmakban nem.

„Az érintőképernyők, az iPadek világába születik bele az új generáció, ez tény, de egyelőre nagy kérdés, hogy agyi fejlődésüket, érzélemlámpájukat az új technológiák hogyan befolyásolják majd. Azt már látjuk, hogy a szülőkkal a partneri viszony öröklődik, olyannyira, hogy ez a korosztály már szinte családi tanácsadóvá lép elő, nem kell kunyerálniuk, könyörögniük a papának, mamának, hogy megkapjanak valamit, hanem a szülők a döntésekben sokszor rájuk hagyatkoznak. Inkább az az érzésünk, hogy a partneri viszonyból uralkodói helyzetbe jut a következő nemzedék.” (Joeri van den BERGH belga kutató, 2011)

Stresszoldás és terelés. Egy felmérés szerint a Z-generációs fiatalok (egyetemisták) életében fontos szerepet tölt be a stressz. A stresszkezelésre (stresszoldásra) a többségnek nincsenek hatékony praktikái. A legjellemzőbb stresszoldás: a sportolás, zenehallgatás, „lel-kizés”. Az elfojtás vagy terelés tagadásban, háritásban ölt testet (FARAGÓ 2017b: 43).

Haza, nemzet. A nemzedék nem kötődik erősen, számára nem elsőrendű összekötő kapocs a hagyomány, haza, nemzet. Könnyen vált, vándorol, „elvan, mint a befőtt”.

SÚLYOS ÉS KEVÉSBÉ SÚLYOS PSZICHIKAI KÖVETKEZMÉNYEK

Egy 2015-ös magyarországi, ún. Z-generációs egyetemisták körében végzett vizsgálat ki-mutatta, hogy a digitalizáció egyre nagyobb **stresszkezelési problémákhoz** vezet. Egyér-telműen kiderült, hogy az egyetemisták kb. 5–10%-ának komoly, további mintegy 9%-nak részleges gondjai vannak a stresszkezeléssel. A folyamat hosszú távon instabilabb lelkiál-lapothoz, mentális betegségek kialakulásához vezethet. A tanulmány következtetését szó szerint idézem: *„Azok a kvalifikált munkavállalók, személyek, akik karrierjük során fele-lősségteljes munkát vállalnak, tudásuk révén nagy veszélyt jelentenek a társadalomra, ha mentális állapotuk nem kielégítő. A történelemben sokszor bebizonyosodott, hogy ha a be-folyásos emberek súlyos mentális zavarokkal küszködnek, veszélyt jelentenek az egész vi-lágra.”* Sötét jóslat: *„a 21. század tele van potenciális veszélyforrásokkal. A mostani egyetemisták, elégtelen stresszkezelésük miatt szintén kisebb-nagyobb kárt képesek okozni a társadalomnak. Egyesek a munkahelyükön hoznak érzelmi, elhibázott döntéseket, amelyek mások sorsát pecsételhetik meg, míg megint mások talán épp a III. világháborút robbant-hatják ki téves eszméik miatt.”* Mit lehetne tenni? *„Ezeket most kell megelőzni; tehát a fel-adat adott: segíteni kell mindazokat, akik számára a stresszkezelés nem egyszerű feladat, ugyanakkor magasabb státuszú, felelősségteljes pozíciók esetében már nagy figyelmet kell e jellemvonásnak fordítani, mivel emberi életek boldogsága vagy kínlódása múlhat rajta.”* (FARAGÓ 2017b: 47.)

KÖVETKEZTETÉSEK

A kor egyik megnevezése: informatikai, digitális vagy technokulturális társadalom. Más-ként: posztmodern élménytársadalom. Az újdonságok, a sokasodó élmények mellett azonban egészségi, mentális, testi problémákkal van telítve (pl. digitális túlterhelés). Egyre többen mondjuk: evolúciós megszaladás történik, ami együttjárhat a kulturális evolúció megaka-dásával. A hagyományvesztésnek, a gyors megszaladásnak az emberi közösségekre és az emberi személyiségre hatása van. Ismert mondás szerint: aki nem foglalkozik a történelem-mel, aki nem tanul a történelemből, az arra kényszerül, hogy újra átélje a történelemben egyszer már bekövetkezett hibákat, tragédiákat. Ha lesz lehetősége rá.

Az ember alapvető viselkedési komponensei változatlanok (csoport, akció, konstruk-ció). Ám ezek radikális elmozdulása, átalakulása, sőt felszámolódása kezdődött el a modern technológiák világában. Bizhatunk abban, hogy minden marad a régiben, csak legfeljebb új megjelenési, kifejeződési formát ölt, s az ember ezt is túléli. Valószínűleg jobb bízni ebben, mint megijedni. Pontosan ezt cselekszi most az emberiség. Az antropológus azonban nem dughatja homokba a fejét. Az ember öntelt, túlzottan bízik önmagában, akik törik a fe-

jüket megmentő, túlélő stratégiákon, azok hajlamosak az előző megnyert csaták, ütközetek stratégiáiban, eszközeiben bízni, vagyis hisznek az emberiség eddigi túléléseiben. A megugrás esetében azonban ez aligha lesz elegendő. Megugró, meglepő, akár drámainak is mondható és fájdalmas stratégiákra van és lesz szükség...

IRODALOM

- FARAGÓ Péter, 2017a. A kései Y-generáció hagyatéka a Z-generáció újdonsült egyetemistáira – értékrend és sportolás. *Valóság*, 2017/6: 13–27.
- FARAGÓ Péter, 2017b. A stressz szerepe a magasan kvalifikált, Z-generációs fiatalok életében. *Valóság*, 2017/3. 24–48.
- FREUND Tamás, 1999. A nyírfaaraszoló lepke és a jövő reménye. Freund Tamás agykutató akadémikus tanáraitól, kötődéseiről és a tudomány kihívásairól. Osztovits Ágnes interjúja. *Magyar Nemzet*, 1999. december 24. 19.
- GÁL Sándor, 2005. Írás és irodalom. AB ART Könyvkiadó, Pozsony.
- ROSKA Tamás, 2004. In: Raffai István szerk.: Sorsunk és jellemünk. Kortársak otthonról, közérzetről, jövőképről. *Új Horizont*, Veszprém
- van den BERGH, Joeri, 2011. Sirályból király. Avagy ami kül az cool. Blahó Miklós interjúja. *Népszabadság*, 2011. május 28. 9.